

Корж П.В., аспірант  
(Національний авіаційний університет, Київ)

### **Роль міжнародних судових органів у розвитку доктрини індивідуальної кримінальної відповідальності**

*У цій доповіді досліджується роль міжнародних судових інституцій, таких як Міжнародний кримінальний суд та суди ООН, у формуванні та розвитку доктрини індивідуальної кримінальної відповідальності. У ньому розглядаються важливі прецеденти, які сприяли розвитку концепції індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини, включаючи геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності.*

#### **Роль міжнародних судових органів**

Важливим засобом забезпечення стабільності міжнародних правовідносин є створення в міжнародно-правовій системі системи індивідуальної кримінальної відповідальності. Така міжнародно-правова система виникла насамперед через необхідність створення ефективного механізму захисту міжнародного правопорядку, який все більше підривається міжнародними збройними конфліктами, що неминуче призводять до порушень основоположних принципів міжнародного права та вчинення міжнародних злочинів, а також через наявність чітких меж міжнародної кримінальної відповідальності держав та фізичних осіб.

Останні зміни в міжнародному правопорядку вимагають адекватної реакції міжнародного права для запобігання порушенням об'єктивних, непорушних прав людини і народів, а також для швидкого і послідовного реагування на міжнародні злочини. Прогрес міжнародного права в цьому напрямку вже можна охарактеризувати як результат формування однієї з найважливіших галузей міжнародного права - міжнародного гуманітарного права, а також нового інституту - міжнародної кримінальної юстиції [1, с. 120].

Роль міжнародних судових установ у розвитку теорій індивідуальної кримінальної відповідальності стала однією з найважливіших складових сучасної міжнародно-правової системи. Міжнародні суди, зокрема Міжнародний кримінальний суд (МКС) та міжнародні трибунали, такі як Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ) та Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МТР), відіграли важливу роль у формуванні та становленні цієї доктрини. Рішення та правові позиції цих трибуналів мали значний вплив на тлумачення міжнародного права та створили прецеденти, які є основою для подальшого розвитку міжнародно-правових норм.

Індивідуальна кримінальна відповідальність є відносно новим явищем у міжнародно-правовій практиці. Загальновідомо, що тривалий час єдиними суб'єктами міжнародного права були держави. У сучасних умовах питання міжнародної кримінальної відповідальності набуває все більшого значення в практиці міжнародних відносин. Реалізація міжнародної кримінальної

відповідальності є одним з найважливіших засобів підтримання порядку в міжнародних відносинах [2, с. 12].

Індивідуальна кримінальна відповідальність є важливим елементом боротьби з безкарністю за найтяжчі міжнародні злочини, такі як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Історично міжнародне право зосереджувалося на відповідальності держав, але зі зростанням кількості міжнародних конфліктів і масштабних порушень прав людини виникла необхідність переслідувати осіб, які вчиняють ці злочини. Однією з головних цілей створення міжнародного суду було продемонструвати, що навіть найвищі посадові особи, включаючи глав держав, не можуть уникнути відповідальності за свої дії.

Перші кроки в цьому напрямку були зроблені після Другої світової війни зі створенням Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Ці судові інституції є історичними прикладами спроб міжнародної спільноти встановити індивідуальну відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності. Важливо, що ці трибунали наголошували на принципі індивідуальної відповідальності, незалежно від посади чи рангу особи в ієрархії влади. Прецедент індивідуальної кримінальної відповідальності, створений Нюрнберзьким процесом, закрив основу для подальшого розвитку цієї доктрини.

Наступним важливим етапом у розвитку цієї концепції стало заснування Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії у 1993 році та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди у 1994 році. Перед обома трибуналами було поставлено завдання судити осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, включаючи геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. Ці рішення створили прецеденти, які підтверджують, що до відповідальності можуть бути притягнуті не лише солдати і комбатанти, а й цивільні особи, причетні до планування та організації цих злочинів.

Міжнародний кримінальний суд, створений у 2002 році відповідно до Римського статуту, продовжує розвивати свою практику щодо індивідуальної кримінальної відповідальності. На відміну від попередніх судів, МКС має постійні повноваження та юрисдикцію щодо широкого кола міжнародних злочинів, включаючи геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії. Важливо, що МКС має глобальну юрисдикцію, не обмежуючись окремими справами чи справами, як МТБЮ та МТР.

У співпраці з МКС можна виділити кілька етапів: 1) виникнення ідеї міжнародного кримінального правосуддя; 2) робота Нюрнберзького і Токійського військових трибуналів; 3) діяльність Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді; 4) створення МКС [3, с. 296].

Судова практика щодо індивідуальної кримінальної відповідальності також розвинулася завдяки низці рішень МКС, які стосуються не лише виконавців злочинів, а й тих, хто брав участь у плануванні та організації злочинів. Наприклад, справи проти високопосадовців у таких країнах, як Лівія та Судан, показали, що навіть державні лідери, які вчиняють масові злочини або сприяють їх вчиненню, можуть бути притягнуті до кримінальної

відповідальності. Це важливий аспект, що сприяє створенню культури підзвітності в міжнародному співтоваристві.

Пояснюючи роль МКС у застосуванні принципу індивідуальної кримінальної відповідальності в міжнародному праві, необхідно звернути увагу на деякі особливості його юрисдикції. По-перше, слід зазначити, що МКС, який наразі є єдиною постійно діючою міжнародною судовою установою, має юрисдикцію щодо дуже обмеженої кількості міжнародних злочинів, серед яких: а) злочини геноциду, б) злочини проти людяності, в) воєнні злочини та г) злочини агресії. Слід зазначити, що на сьогодні злочин агресії прямо не згадується ні в Статуті Міжнародного кримінального суду, ні в Елементах злочину - нормативному додатку, розробленому Підготовчою комісією Міжнародного кримінального суду спеціально для роз'яснення тлумачення і застосування статей 6, 7 і 8 відповідно до Статуту [4, с. 259].

Роль міжнародних судових установ у розвитку доктрини полягає також у створенні правових механізмів, які дозволять їм переслідувати злочини, вчинені в контексті міжнародного конфлікту. Особливого значення набувають такі правові поняття, як командна відповідальність, співучасть і співучасть. Судова влада, і зокрема Міжнародний кримінальний суд (МКС), розробила ці концепції та детально застосувала їх у конкретних справах.

Міжнародні суди також зробили свій внесок у розвиток міжнародного кримінального права, визначивши елементи злочину. Наприклад, МТБЮ і МТР надали детальне тлумачення таких злочинів, як геноцид і злочини проти людяності, і розробили критерії для визначення наявності цих злочинів. Вони також встановили стандарти доказування в міжнародних кримінальних справах, що є важливим внеском у юридичну практику.

Важливо зазначити, що роль міжнародних судових установ не обмежується покаранням злочинців. Вони також відіграють важливу роль у відновленні справедливості для жертв міжнародних злочинів: МКС та інші міжнародні суди створили механізми компенсації та реабілітації жертв. Це важливий аспект їхньої роботи, оскільки забезпечення прав та інтересів потерпілих є невід'ємною частиною правосуддя.

Однією з проблем, з якою стикаються міжнародні судові установи, є складність виконання їхніх рішень. Багато держав відмовляються співпрацювати з МКС та іншими судами, що ускладнює притягнення до відповідальності високопоставлених злочинців. Питання імунітету політиків і лідерів також є серйозною перешкодою для повної реалізації принципу індивідуальної відповідальності. Хоча міжнародні суди мають юрисдикцію судити таких осіб, багато держав все ще вважають, що глави держав і урядів повинні мати імунітет від судового переслідування.

Політизація міжнародних судових інституцій також є проблематичною. Зокрема, відсутність універсальної підтримки МКС з боку таких великих держав, як США, Росія та Китай, ставить під сумнів його ефективність та здатність діяти незалежно. Крім того, критика окремих справ часто пов'язана зі сприйняттям МКС як інструменту політичного тиску на окремі держави чи режими.

Незважаючи на ці виклики, міжнародні судові установи продовжують відігравати важливу роль у розвитку та консолідації судової практики у сфері індивідуальної кримінальної відповідальності. Міжнародні судові установи є не лише інструментами правосуддя, а й важливими елементами системи міжнародної безпеки, сприяючи запобіганню нових злочинів та відправленню правосуддя. Міжнародна правова спільнота постійно шукає шляхи вдосконалення механізмів відповідальності, зокрема шляхом реформування та зміцнення МКС.

### **Висновок.**

Тому роль міжнародних судових установ у розвитку права індивідуальної кримінальної відповідальності є надзвичайно важливою. Міжнародні судові установи заклали основи боротьби з безкарністю, створили правові механізми для притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні міжнародних злочинів, та сприяли встановленню міжнародних стандартів правосуддя. Незважаючи на те, що вони стикаються з багатьма викликами, їхня робота залишається важливим елементом у процесі досягнення правосуддя на міжнародному рівні.

### **Список літератури**

1. Волошук О.Т., Юрчишин В.М. Основні етапи становлення та розвитку індивідуальної кримінальної відповідальності в міжнародному праві. Міжнародне право та право Європейського Союзу. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 5. 2021. С. 119-127.
2. Філянкіна Л.А., Тарантюк Ю.Р. Міжнародна кримінальна відповідальність індивідів за злочини геноциду. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 11–20.
3. Присяжнюк С.Ю. Генезис правового співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 76: частина 2. 2023. С. 291-298.
4. Зозуля К.Т. Особливості індивідуальної відповідальності у міжнародному кримінальному праві. Національний університет «Одеська юридична академія». С. 256-260.